

Дефекти волевиявлення як підстава визнання правочину недійсним

Заграй Т.С., студент ННІПП НАВС

Науковий керівник: старший викладач кафедри господарсько-правових дисциплін ННІПП НАВС *Пономарьова Т.С.*

Недійсність правочину виникає через те, що дія схожа на правочин, але за своєю суттю не відповідає його характеристикам. Недійсність правочину зумовлюється наявністю дефектів його елементів, зокрема дефекти волі – невідповідність волі та волевиявлення.

У правочині зовнішнє волевиявлення особи має відповідати його внутрішній волі. Вона має бути спрямована на досягнення відповідного юридичного наслідку, тому не можуть розглядатися як правочини ті фактичні дії особи, які не призводять безпосередньо до виникнення, зміни чи припинення цивільних прав та обов'язків. На цих підставах необхідно виділити правочини, вчинені під впливом: помилки (ст. 229 ЦК); обману (ст. 230); насильства (ст. 231); тяжкої обставини і на вкрай невігідних умовах (ст. 233), а також унаслідок зловмисної домовленості (ст. 232).

Відповідно до статей 229—233 ЦК правочин, здійснений під впливом помилки, обману, насильства, погрози, зловмисної домовленості представником однієї сторони з іншою стороною або внаслідок збігу тяжких обставин, є оспорюваним та може бути визнаний судом недійсним. Заявлені вимоги можуть бути задоволені, якщо доведені факти обману, насильства, погрози, зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною або збіг тяжких для сторони обставин і наявність їх безпосереднього зв'язку із волевиявленням сторони вчинити правочин на вкрай невігідних для неї умовах.

Воля особи до вчинення правочину і результат правочину не узгоджуються в разі помилки, якщо вона має істотне значення. Вважаємо, що такими є помилки щодо правової природи правочину, його змісту, предмета, ціни, сторони, якості об'єкта тощо. Істотною може вважатись помилка, наслідки якої взагалі неможливо усунути або для їх усунення стороні, яка помилилася, необхідно здійснити значні витрати. Найчастіше хибне сприйняття стосується правової природи та предмета правочину, що може виникнути при визначенні тотожності предмета або його якості.

Обставини, щодо яких помилилася сторона правочину, мають існувати або, навпаки, бути відсутніми саме на момент вчинення правочину. Сторона на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним повинна довести, що така помилка насправді мала місце, тобто надати докази, які б свідчили про її помилку щодо істотних обставин правочину.

Правочин може бути визнаний вчиненим під впливом обману у випадку навмисного цілеспрямованого введення іншої сторони в оману щодо фактів, які впливають на укладення правочину. Ознакою обману, на відміну від помилки, є умисел: особа знає про наявність чи відсутність певних обставин і про те, що друга сторона, якби вона володіла цією інформацією, не вступила б у правовідносини, невігідні для неї. Обман також має місце, якщо сторона заперечує наявність обставин, які можуть перешкодити вчиненню правочину, або якщо вона замовчує їх існування.

Правочин, здійснений під впливом обману, на підставі ст. 230 ЦК може бути визнаний судом недійсним. Вбачається, що саме позивач як сторона,

яка діяла під впливом обману, повинен довести наявність умислу з боку відповідача, істотність значення обставин, щодо яких її введено в оману, і сам факт обману. Якщо все інше, крім умислу, доведено, вважається, що мала місце помилка.

Варто враховувати, що обман стосовно мотиву, тобто внутрішнього спонукання особи до здійснення правочину, не має істотного значення. Зокрема, обман щодо фінансового становища контрагента як мотиву правочину не може бути підставою для визнання правочину недійсним.

Для визнання правочину недійсним, через вчинення його під впливом насильства або погрози, необхідна наявність фізичного або психічного впливу на особу з метою спонукання до укладення правочину.

Також слід виділити вчинення правочину під впливом тяжкої обставини і на край не вигідних умовах. Такі правочини мають дефекти волі і здійснюються за таких обставин, коли особа змушена вчинити правочин на не вигідних для себе умовах. Цей правочин може бути визнаний судом недійсним незалежно від того, хто був його ініціатором.

Згідно зі ст. 233 ЦК для визнання правочину недійсним необхідно встановити наявність двох обставин: тяжких обставин та край не вигідних умов вчинення правочину.

При розгляді зазначеної категорії справ потрібно враховувати такі фактори, як майновий і психічний стан осіб та їх близьких напередодні й на момент вчинення правочину; співмірність наданих послуг із вартістю переданого за правочиним майна; наявність іншого житла або іншого місця помешкання в разі відчуження житла, а також враховувати їх вплив на формування волевиявлення сторін.

Правочини, учинені під впливом помилки, належать до правочинів з вадами внутрішньої волі, оскільки вона формується в умовах спотвореного уявлення особи про обставини, що мають істотне значення для вчинення правочину.

Помилка, яка істотним чином впливає на формування волі однієї зі сторін правочину, повинна існувати на момент його вчинення. Такий висновок зумовлюється, окрім змісту загальних вимог, яких необхідно дотримуватися при вчиненні правочину (ст. 203 ЦК), й словосполученням «вчинено під впливом помилки».

В абз. 2 п. 19 Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» вказується, що обставини, відносно яких помилилася сторона правочину (ст. 229 ЦК), мають існувати саме на момент вчинення правочину. Особа на підтвердження своїх вимог про визнання правочину недійсним повинна довести, що така помилка дійсно існувала, а також те, що вона має істотне значення.

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити певні висновки. Уявлення про справжню волю може існувати тільки в особи, яка помилилася, а зовнішньому сприйняттю це може бути взагалі недоступно. Тому тільки особа, яка помилилася, і може ставити під сумнів неправильне формування волі за наявності помилки та оспорювати на цій підставі вчинений нею правочин.

Список використаних джерел:

1. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними : Постанова Пленуму Верхов. Суду України № 9 від 06.11.2009 р.
2. Цивільний кодекс України